

VEKERDI LÁSZLÓ

Levél-féle vásárhelyiségemről

„Az *Égető Eszter* mindhárom részében működésbe lépnek ugyan a családregény kontextusai, de – különösen a regény második felében – a műfaji elvárásrend, a szöveggépző eljárások destabilizálódnak. Végül a családregény felkínált olvasási alakzatát a monódia szorítja háttérbe.”

Olasz Sándor: *Regénymúlt, regényjelen*. Széphalom Könyvműhely, 2006, 65. oldal.

Az *Égető Eszter*-ről írtam első recenziómat. Ez volt első nyomtatásban megjelent írásom. Feltehetően magának a Szerzőnek köszönhetem, hogy megjelenhetett, a Hartyányi-Kovács Bibliográfiában láthatóan 1957-ben az *Alföld* 14–16. oldalán. Az írást közlő Koczogh Ákos ugyanis bizonyára elolvastatta előzőleg Németh Lászlóval, annál is inkább, mert volt már a lapnál egy kitűnő recenzió a könyvről Tóth Béla tollából. Tóth Béla tanárom volt a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában, legkitűnőbb irodalomtörténészeink egyike; nagyon meghatott, és máig külön megtiszteltetésnek tekintem, hogy egyszerre, egymás után jelenhettünk meg. Azt pedig, hogy N. L. nem lehetett túlságosan rossz véleménynyel a recenzióról, onnét is sejthetem, mivel jóval később Bodnár György említette valamelyik Németh László-tanulmányában, nem csekély meglepődéssel, hogy N. L. dicsérőleg ajánlotta figyelmébe szerény írásomat. Erre meg annyi év múltán azért emlékszem, mert irodalomtörténészek és kritikusok nem igen tüntettek ki hivatkozásukkal. Dehát mi tetszhetett meg N. L.-nek az írásomban, hogy Tóth Béla szakszerű, alapos recenziója mellett érdemesnek tartotta Bodnár Györgynek megemlíteni?

Gyanítom, hogy csomorkányi terepismeretem, a geográfiait-városépítészeti és az emberit egyaránt beleértve...

Erre figyelhetett fel tán a Tiszatáj főszerkesztője is Hanna Mela vásárhelyi kiállítását méltató jegyzetemben, s kérdezte meg, nem írnék-e valamit a Hódmezővásárhelyről tervezett tematikus számba? Azon nyomban elvállaltam, virtigli csomorkányi „*Örültek*”-hez illően. Nem latolgattam, mibe, milyen nagy fába vágom a fejszét. Mert mi közöm nékem Vásárhelyhez, mit tudok róla, mi fűz hozzá azon túl, hogy valahányszor odamegyek úgy érzem mintha hazamennék, akárcsak mint mikor – egyre ritkábban – bekukkantok (mint Bolond Istók) Debrecenbe, vagy mutatis mutandis eljutok Sopronba, első és máig legkedvesebb egyetemi városomba. Miféle „memek”, milyen „memória-gének” aktiválódnak ilyenkor? Milyen „monódia” foszlányai bukkannak fel, hogy aztán újra eltűnjenek az emlékezés erdejében. Sándor Iván-i regényírókészség szükségeltetné még az elképzeléséhez is, nemhogy a követéséhez.

Mindenesetre Buda Ferenc *Tiszatáj*-ban megjelent két önéletrajzrészletét olvasva gyerekkora Debrecenéről fogott meg újra, évtizedek múltán, valami hasonló jólismerem-ér-

zés, mint amikor az *Égető Eszter*ből olvastam Csomorkányról. Vagy – jelen feladatomhoz visszatérve, mikor a Hanna Mela kiállítás bemutatójára készülve Vekerdy Tamás *Családom történeteiből*-ben az Oldalkosár utcai öreg háznak és lakóinak-vendégeinek az elmesélését – bemutatását – ízlelgettem, s hasonlítottam emlékeimhez.

De ragaszkodom inkább a kézzelfogható szikár tényekhez. „Vásárhelyiségem” ott kezdődik, hogy születési helyemként minden hivatalos iratomban Hódmezővásárely van bejegyezve. Mégis nem túlságosan hivatalos rubrikákba többnyire automatikusan Debrecent írok. Nem is annyira a helyszűke végett, hanem mert ott nőttem fel, csak ezt a várost ismerem igazán, szó szerint töviről-hegyire, úgy ahogy Buda Ferenc leírja, egyebek közt épp a gyermekkoromban-serdülőkoromban általam is leggyakrabban járt utcákat-tereket. De szülőföldem tájait és világát mégsem egyedül Debrecen és környéke formálta-határozta meg. Legalább annyira apám szűkebb pátriájában, Hódmezővásárhelyen töltött nyaraim is, egymás után hosszú éveken át. Azt, hogy Vásárhelyen jöttem a világra, s életem egymásfél esztendejében a nálam alig pár hónappal „idősebb” Irénke unokatestvérkémmel együtt Nagymama viselte nagy szeretettel és példás szakértelemmel gondunkat; tehenet vásárolt és tartott az Oldalkosár utcai ház hátsó fertályán, hogy mindig garantáltan friss és tiszta tejet ihassunk, azt csak későbbi elbeszélésekből és mesékből tudom. Meg van persze ennek is a jelentősége az emlékezetben; de a kisebb-nagyobb gyerekként majd kamaszként el egészen a maturandusig Vásárhelyen töltött húsvétkok-nyarak, beleértve Mártélyt, ahol Ilonka nagynénem regnált óvónőként, és beleértve a Tiszát: az a világlátásomat formálta és alakította át. Debrecenben nagyobb élővizet legfeljebb belvíztavakként láttam tavaszi biciklis portyáinkon, s a Kilenclyukú alatt a Hídi Vásárok alkalmából, iskolai kirándulásokon. Mártélyon azonban ott volt a csodálatos Holt Tisza, s aztán a „fokon” átcusztatva a ladikot rámerészkedhettünk azt eleven Tiszára, ahol apám szakértő vezénylete alatt unokatestvéreim népes csapatában evezhettem és ismerkedhettem a folyóvíz meglepetéseivel-rejtélyeivel és az ártér varázslatos világával. Amit aztán felülnézetből is megcsodálhattam, mikor nagybátyám, Sanyi bácsi, aki az Ármentesítő Társulat vezető főmérnöke volt, egyik-másik gyermekével a sok közül magával vitt szokásos szemleújtára a töltes tetején sárgászöld nyitott Fiatjában, amire csak eső esetén húztak ponyvát, s így remek kilátás nyílt belőle mindenfelé. Külön élvezet volt, hogy a fiátot nagy és hangos kurbliázással kellett beindítani, elindulva azonban sárkányként száguldott tova. Nem csoda, hogy a családban később minden autó a Sárkány nevet kapta ; mikor nagysokára egy sárga Wartburg tulajdonosa lettem, én is így kereszteltem el.

Az autózással majdnem felérő élményt jelentett apám és Sanyi bácsi beszélgetéseinek-elbeszéléseinek a hallgatása. Erre rendszerint reggelik-ebédek-uzsonnák után került sor; vagy a Vekerdy Tamás által oly szemléletesen leírt gangon, vagy két óvónő nagynénémnél, Ilánál Mártélyon, illetve Jolánál az újvárosi óvónői lakás teraszán. A két nővér versenyzett egymással finomságok felszolgálásában, a férfiak pedig vitték a szót. Nem csupán a mindennapi kérdések kerültek elő, hanem kedvenc könyveik, világháborús tapasztalataik, sőt szakmai problémák is. Eredetileg apám is mérnöknek készült, a Műegyetemen kezdte, s csak azért iratkozott át bölcsésznek, mert úgy hallott, hogy épp mire végezne megy nyugdíjba a Református Gimnázium matematika-fizika tanára, s ő vehetné át a helyét. Így Hódmezővásárhelyen maradhatna, családjá körében és támogatásául.

Bölcsész lett hát, de akkoriban a mat-fiz. szakosok közül sokan „áthallgattak” a Műegyetemre. Ő is visszajárt, hallgatta Kőnig Gyula híres analízis-kollégiumát, pontos jegyzetet készített gyöngybetűivel, olyan kiválót és érthetőt, hogy sok év múlva abból készülttem erdőmérnök-hallgató balekként azaz elsőévesként a félelmetes matematika szigorlatra, mégpedig sikerrel.

Apámat tanári diplomájának megszerzése után csakugyan ki is nevezték Hódmezővásárhelyen a Református Gimnáziumba, hosszú éveken át tanított aztán ott lelkesen és nagy szakértelemmel, igyekezve az eddiginél nagyobb súlyt és tekintélyt teremteni a matematika és a fizika oktatásának, Kőnig Gyula és Eötvös Loránd előadásainak, valamint az egyetemi éveim alatt megismert modern galileista szellemiségének megfelelően. Mindig érdekelték szaktárgyai pedagógiai problémái; írt egy hasznos könyvecskét is *Tanítsuk-e a latin nyelvet* címmel, melyben nem a latin nyelv ellen, de a reálisabb hatékonyabb oktatása érdekében érvelt.

Jóval későbből, felsős gimnazista koromból emlékszem Debrecenből, hogy a szép kiscsi könyvet s apám korszerű pedagógiai és tudományos nézeteit cseppet sem méltányolták mérvadó tanügyi körökben. De gyermekkori – „vásárhelyiségem” kialakulásában és formálódásában igencsak közrejátszott, hogy apámmal jártunkban-keltünkben Vásárhely utcáin vagy az üzletekben milyen örömmel és szeretettel üdvözölték volt diákjai, immár meglelt emberek, s elbeszélgettek velem. Nem kevésbé büszke voltam rá, hogy a Család körében „Békkát”, ahogy húgai nevezték, milyen respektus övezte, mennyire igyekeztek kedvében járni, s ő milyen szeretettel s apróbb-nagyobb figyelmességekkel viszonzta. „Vásárhely” nekem ezt is, meglehet elsősorban éppen ezt jelentette; apám mintaképpemé nőtt, akit felnőtként nem tudtam, idejében tán nem is akartam követni.

Annak idején azonban vásárhelyiségem, Hódmezővásárhely-ismeretem és hát család-ismeretem nagyon sokat segített, voltaképpen ez tette lehetővé az *Égető Eszter* elfogadható recenziálását.

De csak most, a *Napló* (Tiszatáj könyvek, 2006; Összeállította, a szöveget gondozta és az utószót írta Németh Ágnes) recenziálásával küszködve döböntem rá, hogy született (vagy amint Füzi Laci mondaná: alkati) Karthauzisa ellenére vagy inkább azzal együtt miért és miként nőhetett Németh László egy igazi élni segítő, gondoskodó, boldogító, nem zavarmentesen, de mindig optimálisan működő kis Család remek pátriárkájává. S miért írhatta aztán meg ilyenként a *Nagy Család*-ot, minőség-eszményének végső modelljeként, s mintegy az *Égető Eszter* folytatásaként. Mert „nagy család”, azaz minden kisebb-nagyobb, származáson túlmutató békés és eredményes emberi közösség leginkább tán a harmonikus, szeretetet termelő és sugárzó kis Családok lazább-szorosabb halmazából-szerveződéséből nőhet ki. Az ilyen kis Családok azonban nem maguktól keletkeznek. Meg kell dolgozni-küzdeni értük. Keményen és nem egyszer keservesen. Meglehet épp erre tanít N. L. utolsó nagy regénye, az *Irgalom*. És egyebek közt tán épp erről is szól a *Napló*, együtt olvasva a *Levelek Apámnak*-kal és a *Levelek Magdának*-kal. Ez azonban már egy másik, alaposabb recenzió témája lenne; a jelenlegi levélfele itt szükségképpen befejezetlenül végződik. Legfőljebb annyit tehetnék még hozzá bűnbánattal, hogy ilyen későn, vénségemre ismertem fel a kis Család jelentőségét, létfontosságát, s a megküzdés szükségességét érte. Előttem is ott volt pedig Apám és Vásárhely példája... De tán amolyan csomorkányiságom ez is: „Mi mindig mindenünnen elkészünk.”